

Samenwerken met mantelzorg:

De cliënt voorop!

De overgang van de verzorgingsstaat naar de participatiesamenleving zet mantelzorgers in het centrum van de aandacht. Vaak wordt er gekeken naar de inzet van mantelzorgers vanuit een kostenbesparende insteek: wat kunnen mantelzorgers overnemen van professionals? V&VN Verpleegkundigen Maatschappij & Gezondheid wil deze gedachtegang omdraaien en wel in de richting van meer kwaliteit van leven voor de cliënt. Daarom omarmt de afdeling het standpunt van V&VN over samenwerken met de informele zorg en de rol die (wijk)verpleegkundigen hierin spelen. In dit artikel komt wijkverpleegkundige Annette Harmelink aan het woord over samenwerken met mantelzorgers. Tevens legt Henriëtte van Gils van Mezzo, de belangenvereniging van mantelzorgers, uit wat zij verwacht van de wijkverpleegkundige in deze samenwerking.

‘Als je als wijkverpleegkundige goed wil samenwerken met cliënt en mantelzorger zodat ze ook echt wat hebben aan jouw zorg en deskundigheid, dan moet je twee dingen doen: uitgaan van kracht en maatwerk leveren.’ Aan het woord is wijkverpleegkundige Annette Harmelink van Zorgaccent in Twente. ‘Hoe je dat precies doet, kan ik het beste met een voorbeeld verduidelijken. Op dit moment heb ik een cliënt van 84 in de zorg met ernstig hartfalen. Hij woont met zijn zoon op een boerderij. Zijn zoon is geestelijk niet heel sterk, hij is snel overbelast. Toch redden ze het samen. Een dochter komt regelmatig langs en regelt veel. Het noodlot slaat toe als de dochter een paar weken het land uit is. Haar vader loopt een longontsteking op en belandt in het ziekenhuis. Daar raakt hij verward en al snel wordt duidelijk dat hij naar huis moet om verder afglijden te voorkomen.’

‘De nadruk moet liggen op het stimuleren van het samenspel en niet op het inzetten van meer mantelzorgers’

Voor deze man is het namelijk het beste als hij op zijn boerderij “zijn ding” kan doen. Harmelink: ‘Als wijkverpleegkundige heb ik samen met zijn zoon gekeken wat nodig is zodat ze het met z’n tweeën kunnen redden op de boerderij. De zoon had twee zorgen. Als eerste was hij bang dat zijn vader zou vallen, wat een reële angst is. Daarnaast gaf hij aan dat de spits op de boerderij tussen 17 uur en 18.30 uur ligt en dat het hem veel stress zou geven als zijn vader juist dán naar de stal zou komen. Voor het vallen hebben we contact gezocht met de fysiotherapeut. Dankzij diens inzet stond meneer binnen relatief korte tijd weer stabiel op zijn benen. Hij kan nu

bijvoorbeeld weer zelfstandig naar het toilet. Voor die “avondspits” hebben we een vrijwilliger gezocht die nu elke avond even langskomt om de vader op te vangen.’

Stimuleer samenspel

Henriëtte van Gils, beleidsmedewerker bij Mezzo, de landelijke vereniging die opkomt voor mantelzorgers, prijst de aanpak van Harmelink. Toch meent ze dat er nog steeds organisaties zijn die het niet goed hebben begrepen als het gaat om samenwerken met mantelzorgers. ‘De nadruk moet liggen op het stimuleren van het samenspel en niet op het inzetten van (meer) mantelzorgers. Mantelzorgers doen wat ze doen uit vrije wil. Je kunt als organisatie of wijkverpleegkundige niet beschikken over hun leven of over hun tijd. Het gaat om het samen zoeken naar de beste oplossing, om aandacht en respect, maar ook om het uitspreken van waardering voor wat een mantelzorger allemaal doet.’

Samenspel betekent dus niets meer dan uitgaan van wat mantelzorgers zelf willen en kunnen, meent Van Gils. Belangrijke vragen daarbij zijn: “wat wilt u zelf doen”, “wat wil de cliënt” en “wat heeft u van ons nodig”? Wijkverpleegkundige Harmelink is ook zo te werk gegaan. ‘Door middel van een open gesprek ben ik met de zoon tot maatwerk gekomen. En dat maatwerk, daar zijn we voortdurend mee bezig. Zo blijft meneer licht gedesorienteerd. Vermoedelijk doordat hij beneden slaapt en ook doordat de vrijwilliger een vreemde voor hem is. Deze cliënt functioneert maximaal zelfstandig als alles bij het oude blijft. Het is dus een hele zoektocht naar een evenwicht tussen veiligheid voor de boer, zijn vertrouwde omgeving en een draagbare situatie voor de zoon. Wellicht dat als de dochter terug is, zij een rol kan spelen in die “avondspits”. Maar ook voor haar moet deze inzet haalbaar zijn.’

*Tekst:
Anne Marie
Vaalburg en
Ingrid Grutters*

Daarom moet wat je afspreekt met de mantelzorg, altijd flexibel zijn, benadrukt Van Gils. 'En dus altijd in gesprek blijven en goed met elkaar blijven afstemmen. Want het kan zijn dat de mantelzorg en de cliënt op enig moment meer ondersteuning nodig hebben. Soms kan het prettig zijn als de mantelzorg even alleen met de wijkverpleegkundige spreekt. Dan kan hij even zijn hart luchten zonder dat de patiënt erbij is. Dat is ook een belangrijke vorm van ondersteuning.'

'De weerstand bij wijkverpleegkundigen om samen te werken met mantelzorgers is omgebogen naar nieuwsgierigheid'

Durf risico's te nemen

Wijkverpleegkundige Harmelink is blij dat ze dit zorgvuldige proces van afwegen en samen zoeken naar evenwicht met de mantelzorg, op deze manier kan uitvoeren. 'We werken cliëntgericht, preventief en kostenbesparend en de familie is super tevreden. Zij zeggen:

"Wat fijn dat jullie meedenken". In de oude situatie, toen indicaties nog via het CIZ liepen, was de kans groot dat meneer langer in het ziekenhuis had moeten blijven. Waarna hij vervolgens, vanwege de ernstige verwardheid, in een verpleeghuis terecht was gekomen.' Deze cliëntgerichte manier van werken vraagt wel om het durven nemen van risico's, legt Harmelink uit. 'Professioneel gezien - langs de lat van gezondheidsrisico's - was de situatie bij de boer in het begin niet verantwoord. En ook nu met het vraagstuk van beneden of boven slapen, is het valrisico een dilemma. Als je die lijn doorzet, ben je wel heel veilig bezig, maar niet cliëntgericht. Professioneel handelen is dus niet alleen risico's in kaart brengen en daarnaar handelen, maar hulpbronnen op zo'n manier organiseren dat de wens van de cliënt en zijn mantelzorgers gerealiseerd kan worden. Het leren kennen van je cliënten en wat hun kracht is, kost tijd. Een veel gehoord geluid is dat we die tijd niet hebben. Dat is onzin. Tijdens het verlenen van de zorg kun je zoveel te weten komen. Dat is juist het mooie van ons vak.'

Ken de voorzieningen in je wijk

Naast het goed weten waar de kracht ligt van de cliënt,

is de wijkverpleegkundige ook een wegwijzer in het aanbod van betaalde en vrijwillige hulpdiensten. 'En hierin is nog een slag te slaan', laat Van Gils van Mezzo weten. Tafeltje Dekje wordt al goed ingezet, maar er zijn nog zoveel meer hulpdiensten die familieleden en mantelzorgers kunnen ontlasten. Zo zijn er ook vrijwilligersdiensten voor het doen van boodschappen of het bijhouden van de tuin. En patiëntenverenigingen kunnen veel betekenen in de vorm van lotgenotencontact, net als het Steunpunt Mantelzorg in de diverse gemeenten.' Aan de wijkverpleegkundige dus de schone taak om al de lijntjes tussen formele, informele en aanvullende hulp met elkaar te verbinden. 'Daarom moet ze goed de weg kennen in het aanbod van voorzieningen in de eigen wijk en gemeente. Een aantal koplopers doet dit al goed, maar velen moeten nog gestimuleerd worden deze stap te maken.'

Toch is het niet alleen maar kommer en kwel volgens Van Gils. Vandaar dat ze wijkverpleegkundigen ook een compliment wil geven. 'De Nationale Mantelzorglijn van Mezzo krijgt regelmatig vragen van verpleegkundigen over hoe zij het samenspel met mantelzorgers kunnen verbeteren. Het "moeten samenwerken" met mantelzorgers was zo'n drie jaar geleden "weer iets wat erbij kwam" in de toch al drukke zorg. Dat is veranderd. De weerstand is omgebogen naar nieuwsgierigheid: "Hoe kan ik het samenspel met mantelzorgers op een goede manier vormgeven?" Ze hebben het samenwerken met mantelzorgers dus omarmd!'

Mezzo is de landelijke vereniging die opkomt voor iedereen die zorgt voor een ander. Kijk voor meer informatie op www.mezzo.nl of neem contact op met de Nationale Mantelzorglijn van Mezzo 0900 - 2020496 (€ 0,10 p/m).

V&VN-standpunt Informele zorg

Samenwerking met mantelzorgers moet worden aangegaan vanuit een duurzame preventieve insteek: hoe ondersteun ik cliënt en naaste betrokkenen om het samen thuis vol te houden? En niet vanuit bezuinigingen: hoe draag ik zoveel mogelijk van de verpleegkundige en verzorgende taken over aan het netwerk? Om verpleegkundigen en verzorgenden te ondersteunen om vanuit de juiste visie werkzaam te zijn, bracht V&VN het Standpunt Informele Zorg uit:

1. Informele zorg voegt waarde toe aan het leven

Mensen hebben mensen nodig, dat geldt zeker voor mensen met een aandoening of kwetsbare ouderen. Een netwerk van mensen om je heen werkt steunend, helpt een gezondere leefwijze langer vol te houden, voorkomt eenzaamheid en wellicht zelfs depressiviteit. Een woord dat in dit verband wordt gebruikt is samenredzaamheid.

2. Rol professionals: cliënt en systeem ondersteunen in het zich samen redden

Verpleegkundigen en verzorgenden spelen een belangrijke rol in het ondersteunen van deze samenredzaamheid. Zij kijken met cliënt en mantelzorger naar de toekomst: Hoe kan thuis wonen op de langere termijn mogelijk blijven? Welke zorg is nodig om het systeem te ondersteunen daar waar het niet meer lukt? Hoe kan een breder netwerk worden aangetrokken binnen het al bestaande sociale netwerk of daarbuiten in de vorm van vrijwilligers?

Door de manier waarop de zorg lange tijd is georganiseerd, is de familie soms wat aan de zijlijn komen te staan. Door teveel te willen oplossen, nam de zorg de regie van cliënten soms teveel over. De focus lag op de korte termijn: de draaglast van de mantelzorger en oplossingen daarvoor. De focus verschuift nu naar preventie: het versterken van mogelijkheden zodat mensen zelf verantwoordelijkheid kunnen nemen en daarmee langer het leven kunnen leiden dat ze wensen.

3. Substitutie is niet het doel!

Een misverstand is dat mantelzorgers taken moeten overnemen van zorgprofessionals. Natuurlijk zijn er mantelzorgers die hun partner of familielid lichamelijk verzorgen. Als zij zich hier goed bij voelen, ondersteunt de verpleegkundige of verzorgende hen hierin met kennis en vaardigheden op maat om bijvoorbeeld veiligheid te waarborgen. Verpleegkundigen en verzorgenden zullen hen hier echter nooit toe aanzetten. Substitutie is niet het doel.

De werkzaamheden van verpleegkundigen en verzorgenden vragen om een beroepsopleiding. De daar verworven kennis alsmede hun praktijkervaring stelt hen in staat risico's te signaleren en passende interventies toe te passen.

Een ander misverstand is dat professionele zorg pas in beeld komt als het netwerk uitgeput is. Professionele zorg is er juist op gericht om dit te voorkomen. Het gaat voortdurend om maatwerk, het voorkomen van erger, het aanboren van krachtbronnen, factoren die persoonlijk zijn en contextgebonden.

Anne Marie Vaalburg
is adviseur
Innovatie bij
V&VN

Ingrid Grutters
is freelance
journalist,
Zie <https://nl.linkedin.com/in/ingridgrutters>